

BOSHLANG'ICH TA'LIM TIZIMIGA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR

Karimova Navbaxar Mahmudjanovna

Urganch davlat universitetida sirtqi maktabgacha
ta'lim yo'nalishi talabasi hamda Gurlan
tumanidagi 9-sonli ko'p tarmoqli Ixtisoslashtirilgan
maktabgacha ta'lim tashkilotida tarbiyachi

Annotatsiya: zamonaviy ta'limda individualizatsiya va differensial yondashuv, faol o'rganish metodlari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish, kompetensiyaga yo'naltirilgan ta'lim, shakllantiruvchi baholash tizimi hamda o'quvchilarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishiga e'tibor kabi tamoyillar ustuvor hisoblanadi. Ushbu yondashuvlar boshlang'ich sinf o'quvchilarining bilim, ko'nikma va shaxsiy sifatlarini samarali rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, zamonaviy yondashuvlar, individualizatsiya, differensial yondashuv, faol o'rganish, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, kompetensiyaga yo'naltirilgan ta'lim, shakllantiruvchi baholash.

Аннотация: в современном образовании приоритетными считаются такие принципы, как индивидуализация и дифференцированный подход, активные методы обучения, использование информационно-коммуникационных технологий, компетентностное образование, система формирующей оценки и внимание к социально-эмоциональному развитию учащихся. Эти подходы способствуют эффективному формированию знаний, умений и навыков, а также личностных качеств учащихся начальной школы.

Ключевые слова: начальное образование, современные подходы, индивидуализация, дифференцированный подход, активное обучение, информационно-коммуникационные технологии, компетентностное образование, формирующая оценка.

Abstract: in modern education, such principles as individualization and differential approach, active learning methods, use of information and communication technologies, competency-based education, formative assessment system and attention to the socio-emotional development of students are considered priority. These approaches serve to effectively develop the knowledge, skills and personal qualities of primary school students.

Key words: primary education, modern approaches, individualization, differential approach, active learning, information and communication technologies, competency-based education, formative assessment.

Ta'lim jarayoni uzluksiz bo'lib, uning shakllanishi bosqichma-bosqich amalga oshiriladigan sifatli natijalarga olib keladigan islohotlarga bog'liqdir. Ushbu maqolada biz asosan umumiy o'rta ta'limning ilk bo'g'ini hisoblangan boshlang'ich ta'lim haqidagi fikrlarga alohida e'tibor qaratamiz. Haqiqatan ham, ta'limga zamonaviy yondashuvlar ta'lim jarayonini aniq vositalar yordamida samarali tashkil qilish va qo'yilgan o'quv dasturlariga muvaffaqiyatli erishish natijalarini kafolatlaydi. Davlatimiz rahbari avvalo maktablarda o'quv yuklamasi va darslar sonini qayta ko'rib chiqish, o'quvchilarni faqat yodlashga emas, balki fikrlashga chorlaydigan metodika yaratish zarurligini ta'kidladi. Bu borada Finlandiya tajribasi misol qilib keltirildi. Ushbu mamlakat umumiy savodxonlik, tabiiy fanlar va matematika bo'yicha dunyoda eng ilg'orlardan biri. Barcha maktablarda "Milliy o'quv dasturi"ni to'laqonli joriy etish hamda mahalliy va xorijiy mualliflar tomonidan yaratilgan zamonaviy darsliklarni amaliyotga kiritish amalga oshirildi. Boshlang'ich maktab o'quvchining umumiy ta'lim jarayonidagi eng muhim bosqichdir. To'rt yil ichida u nafaqat fan fanlarining dasturiy materialini o'zlashtirishi, balki qanday o'rganishni – "professional talaba" bo'lishni ham o'rganishi kerak. Boshlang'ich sinf o'qituvchisining mas'uliyati doimo eksklyuziv bo'lgan. Boshlang'ich maktabda olingan ta'lim keyingi ta'lim uchun asos, poydevor bo'lib xizmat qiladi. Jahon ta'lim tizimini kuzatar ekanmiz, har bir rivojlangan davlatning boshlang'ich ta'limida alohida ustivorlikka ega jihatlar mavjud. Jumladan, Xitoyda 6 yoshga to'lgan bolalar boshlang'ich maktab yoki o'rta

maktabga kiradilar va u yerda 6 yil o'qiydilar. Boshlang'ich maktabda bolaning ijodiy salohiyatini rivojlantirishga katta e'tibor beriladi. Bolalar jismoniy tarbiya darslariga ko'p vaqt ajratadilar, cholg'u asboblari chalishni o'rganadilar, ingliz va rus tillaridagi bilimlarini oshiradilar. Darslar 7:00 da boshlanadi. Har kuni ertalab barcha o'quvchilar o'qituvchilar bilan birgalikda jismoniy mashqlar qiladilar. Keyin soat 8.00 dan 12.00 gacha tabiiy va matematika fanlari o'rganiladi. Soat 12.00 dan 13.00 gacha tushlik tanaffusi mavjud bo'lib, unda bolalar maktabda uxlashlari mumkin, tushdan keyin esa gumanitar fanlar bo'yicha yana uchta dars o'tkaziladi. Keyin bolalar uy vazifalarini bajaradilar va faqat soat 16.00 da uyga qaytishlari mumkin. Turkiya boshlang'ich ta'lim tizimida ekologiyaga alohida e'tibor qaratilgan. Jumladan, 2005-yilda joriy qilina boshlagan boshlang'ich maktab o'quv dasturida u yoki bu tarzda ekologik muammolarga ta'sir etuvchi mavzular "Hayot xavfsizligi (atrof-muhit)", "Tabiiy fanlar va texnologiya" fanlari materiallariga kiritilgan. Ta'lim muassasasi qoidalariga ko'ra, ushbu fanlar quyidagi funksiyalarni bajaradi: o'z-o'zini bilish, tabiat va unda sodir bo'layotgan jarayonlarni tushunish qobiliyati, hayot sifatini yaxshilash yo'llarini topish, tabiiy resurslardan to'g'ri foydalanishni o'rganish. O'qish, musiqa va tasviriy san'at darslarini o'zaro bog'lab uyushtirish bolalarda san'at asarlarini to'g'ri tushunish va qadrlash ko'nikmalarini o'stiradi, o'quvchining shaxs sifatida ma'naviy qiyofasini shakllantirishga xizmat qiladi. "Ona tili va o'qish savodxonligi" fanida (milliy o'quv dasturida boshlang'ich sinflarda ona tili va o'qish bitta fanga birlashtirilgan) grammatik qoidalarga emas, nutqiy ko'nikmalarni rivojlantirishga urg'u berilgan. Ona tili o'qitish orqali shu til bo'yicha egallanadigan nutqiy faoliyatning asosiy turi: nutqni tinglab tushunish, gapirish, o'qish va yozish amallari bo'yicha har bir sinfda taqazo etiladigan malaka va ko'nikmalar me'yori rivojlantirish, bunda o'qish hamda mehnat jarayonida, oila va jamoat joylarida yuzaga keladigan turli nutqiy vaziyatlarda mustaqil ravishda fikr almasha olish va fikr bayon eta bilish, eshitilgan materialni idrok etish, shuningdek, yozma manbalarni o'qish orqali axborot olish, voqea-hodisalarga o'z munosabatini bildirish tarzida muloqotga kirishish malakasini egallab borish dinamikasi nazarda tutiladi. Milliy o'quv dasturini ishlab chiqish davomida quyidagi

manbalar o'rganildi, tahlil qilindi hamda milliy xususiyatlar, ona tilimiz tabiati inobatga olingan holda dastur mazmuniga singdirildi. Psixolingvistik tadqiqotlardan ma'lumki, insonning til qobiliyati 4 xil kognitiv malakaning o'zaro bog'liqligida rivojlanadi: eshitib tushunish, fikrni og'zaki bayon qilish, o'qib tushunish, fikrini yozma bayon qilish. Eshitib tushunish va gapirish og'zaki nutq shakli bilan bog'liq, o'qib tushunish va yozish esa tilning yozma shakli bilan, eshitib tushunish va o'qib tushunish psixologik tomondan nutqni qabul qilish jarayoni, gapirish va yozish esa nutq jarayonidir.

Boshlang'ich ta'lim — bu har bir insonning ta'limdagi ilk bosqichi bo'lib, uning kelajakdagi o'quv muvaffaqiyatlari va shaxsiy rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Zamonaviy dunyoda ta'lim jarayoni doimiy ravishda o'zgarib, yangi pedagogik yondashuvlar va texnologiyalarni qo'llashni talab qilmoqda.

1. Individualizatsiya va differensial yondashuv. Har bir bola o'ziga xos qobiliyat va ehtiyojlarga ega. Zamonaviy ta'lim tizimida individual yondashuv asosiy tamoyil sifatida qabul qilinadi. Differensial yondashuv o'quvchilarning qobiliyatlari, o'rganish uslublari va tezligiga mos ravishda darslarni tashkil etishni nazarda tutadi. Bu yondashuv:

- O'quvchilarning o'z qobiliyatlarini maksimal darajada rivojlantirishga yordam beradi.
- Har bir bolaning o'ziga xos o'rganish yo'lini ta'minlaydi.
- O'quvchilarda o'ziga bo'lgan ishonchni oshiradi.

2. Faol o'rganish metodlari. Zamonaviy boshlang'ich ta'limda o'quvchilar faol ishtirok etadigan metodlar ustuvorlik kasb etadi. Faol o'rganish orqali o'quvchilar nafaqat bilimlarni qabul qiladi, balki ularni amaliyotda qo'llash, muammolarni hal qilish va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Bunga quyidagilar kiradi:

- Guruh ishlari va loyihalar.
- Muammoli vaziyatlarni tahlil qilish.
- O'yinlar va interaktiv mashg'ulotlar.
- Eksperimentlar va tajribalar.

3. Texnologiyalardan foydalanish. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) boshlang'ich ta'limda keng qo'llanilmoqda. Zamonaviy ta'lim jarayonida multimedia vositalari, ta'lim dasturlari, onlayn platformalar va interaktiv doskalar o'quvchilarning diqqatini jalb qilish va ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Texnologiyalar:

- O'quv jarayonini qiziqarli va interaktiv qiladi.
- O'quvchilarning mustaqil o'rganish imkoniyatlarini kengaytiradi.
- O'qituvchilarga o'quv materiallarini turlicha usullarda taqdim etishga yordam beradi.

4. Kompetensiyaga yo'naltirilgan ta'lim. Zamonaviy ta'limda nafaqat bilimlarni o'rgatish, balki o'quvchilarda amaliy ko'nikmalar, kommunikatsiya, hamkorlik, muammolarni hal qilish, ijodkorlik va axloqiy qadriyatlarni shakllantirish muhim hisoblanadi. Kompetensiyaga yo'naltirilgan yondashuv.

- O'quvchilarning real hayotdagi vaziyatlarga tayyorligini oshiradi.
- Ularning mustaqil fikrlash va qaror qabul qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi.
- O'quv jarayonini hayotga yaqinlashtiradi.

5. Baholashning zamonaviy usullari. Baholash tizimi ta'lim jarayonining ajralmas qismi bo'lib, o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini aniqlashda muhim rol o'ynaydi. Zamonaviy boshlang'ich ta'limda shakllantiruvchi baholash (formativ assessment) va o'quvchilarning individual o'sishini inobatga oluvchi baholash usullari qo'llaniladi.

- O'quvchilarning kuchli va zaif tomonlarini aniqlashga yordam beradi.
- O'qituvchilarga ta'lim jarayonini moslashtirish imkonini beradi.
- O'quvchilarning o'z-o'zini baholash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

6. Ijtimoiy-emotsional rivojlanishga e'tibor. Zamonaviy ta'lim tizimida bolalarning ijtimoiy va emotsional rivojlanishi ham muhim ahamiyatga ega. O'quvchilarning o'z his-tuyg'ularini boshqarish, boshqalar bilan samarali muloqot qilish va jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish boshlang'ich ta'limning ajralmas qismidir.

- Emotsional intellektni rivojlantirish mashg'ulotlari o'tkaziladi.

- Ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantiruvchi o'yinlar va faoliyatlar qo'llaniladi.
- Bolalar o'rtasida hurmat va hamjihatlik muhiti yaratiladi.

Boshlang'ich ta'lim tizimiga zamonaviy yondashuvlar ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning bilim, ko'nikma va shaxsiy fazilatlarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Individualizatsiya, faol o'rganish, texnologiyalardan foydalanish, kompetensiyaga yo'naltirilgan ta'lim, zamonaviy baholash usullari va ijtimoiy-emotsional rivojlanishga e'tibor — buladi.

Foydalanilgan adabiyot va havolalar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi Ona tili fani bo'yicha O'zbekiston Respublikasi uzluksiz ta'lim milliy o'quv dasturlari. Toshkent, 2021.
2. <https://kun.uz/uz/news/2022/10/08/>
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 11.05.2022 yildagi PF-134-son 9.
4. Новые подходы к обучению в начальных классах в условиях обновления содержания образования (infourok.ru)
5. Моисеенко О.А., Краснополова А.С. К вопросу об учебной игре как интенсифицирующем средстве начального иноязычного образования // Современные проблемы науки и образования. – 2018. – No